КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
«ЛЬВІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ»

Кафедра практичної психології та інклюзивної освіти

ПРОГРАМА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ, АСИСТЕНТІВ УЧИТЕЛЯ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

«ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»

Програма підвищення кваліфікації розглянута і рекомендована до затвердження на засіданні кафедри практичної психології та інклюзивної освіти

(протокол № 5 від 26.05. 2026р.)

Завідувачка кафедри Галина ВАРХОЛИК

Програма підвищення кваліфікації затверджена науково-методичною радою

(протокол № 4 від 4.06.2026р.)

Голова науково-методичної ради Павло ХОБЗЕЙ

Розробник: Кобель І.Г. кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практичної психології та інклюзивної освіти, доктор Ph.D.

Напрям підвищення кваліфікації: створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, особливості інклюзивного навчання, забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами, зокрема:

Місце надання освітньої послуги: Комунальний заклад Львівської обласної ради «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти», заклади освіти Львівської області, Львівська спеціальна школа Марії Покрови (з пансіоном)

Термін дії програми: з 2026 до 2030 року

Рецензенти:
Танчин І.З., кандидат історичних наук, заступник директора з науково-педагогічної роботи ЛОІППО. Ел. адреса itanchyn@ukr.net
Дмітрієва О.І. кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка. Ел. адреса dmitroxana@gmail.com

1.ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність програми «Організація освітнього простору для дітей з порушенням слуху в умовах загальної середньої освіти» зумовлена необхідністю підвищення професійної готовності педагогічних працівників, асистентів вчителя/вихователя закладів середньої освіти до створення необхідних умов та ефективного супроводу освітнього простору для дітей із зниженим слухом та глухих дітей. Порушення слуху спричиняє зниження рівня безпеки, труднощі орієнтування в акустичному середовищі, особливості мовленнєвого розвитку. Особливої актуальності набувають питання спілкування - організації систематичних корекційно-розвиткових занять з розвитку слухового сприймання та формування мовлення, ритміки, можуть бути необхідними й заняття з психологом, логопедом; вивчення жестової мови тощо. Тому перед зарахуванням дитини до закладу до середньо освіти батькам необхідно вирішити, де саме дитина буде отримувати такі послуги (у закладі освіти, в якому перебуває дитина, чи поза ним), врахувати територіальну доступність, методичну спрямованість. Практична спрямованість програми передбачає розвток навичок необхідних для роботи з дітьми з порушенням слуху, головною з яких є створення комунікативно насиченого середовища.

Цільова група: педагогічні працівники, асистенти учителя закладів освіти

Обсяг (тривалість): 30 годин (1 кредит ЄКТС).

Особливості реалізації програми: програма реалізується з використанням дистанційних технологій навчання та передбачає поєднання лекційних, практичних і самостійних форм роботи. Особлива увага приділяється вивченню різних аспектів феномену порушення слуху-обстеження слуху, слухопротезуванню, особливостям психіки та поведінки дітей із порушенням слуху. Практична складова програми орієнтована на вивчення та засвоєння базових жестів та дактилю (ручної азбуки української жестової мови)

Форма підвищення кваліфікації: очно-дистанційна

Мета підвищення кваліфікації: науково-методичний супровід професійного розвитку педагогічних працівників у їх підготовці до роботи з дітьми з порушенням слуху в умовах загальноосвітніх закладів середньої освіти.

Завдання підвищення кваліфікації:

- вміння забезпечувати педагогічний супровід дитини з порушенням слуху

у навчальновиховному процесі для реалізації права рівного доступу дітей до освіти.

- усвідомлення та розуміння складної структури порушеного слуху, процесу обстеження слуху та слухопротезування
- знання і розуміння основних принципів корекційної слухомовної роботи з розвитку мовлення та слухового сприймання
- ознайомлення з методиками та техніками роботи з дітьми з порушенням слуху згідно рекомендованих навчальних програм, індивідуальної програми та плану розвитку дитини

Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться/набуватимуться:

А1. Мовно-комунікативна компетентність:

А1.2. Здатність забезпечувати (за потреби) здобуття учнями освіти з урахуванням особливостей мовного середовища в закладі освіти (мова відповідного корінного народу або національної меншини України)

А1.4. Здатність формувати і розвивати мовно- комунікативні уміння та навички учнів

А2. Предметно-методична компетентність:

А2.4. Здатність добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання і розвитку учнів

Б1. Психологічна компетентність:

Б1.1. Здатність визначати і враховувати в освітньому процесі вікові та інші індивідуальні особливості учнів

Б1.1.У1. Планувати і здійснювати освітній процес з урахуванням вікових та інших особливостей учнів (їх здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду)

Б1.1.У2. Складати (брати участь у складанні) індивідуальну програму розвитку та/або індивідуальний навчальний план учня (за потреби), іншим чином сприяти формуванню індивідуальної освітньої траєкторії учнів

Б1.4. Здатність формувати спільноту учнів, у якій кожен відчуває себе її частиною

Б3. Компетентність педагогічного партнерства:

Б3.2 Здатність залучати батьків до освітнього процесу на засадах партнерства.

Б3.3 Здатність працювати в команді із залученими фахівцями, асистентами вчителя для надання додаткової підтримки особам з особливими освітніми потребами

Інклюзивна компетентність:

В1.1. Здатність створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища

В1.3. Здатність забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учня, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів

В1.1.31. Інструменти забезпечення інклюзивного навчання (інклюзивна культура, інклюзивна політику, інклюзивна практика тощо)

В1.1.32. Принципи і стратегії універсального дизайну в сфері освіти і розумного пристосування
В1.2. Здатність до педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами
В1.2.32. Види адаптацій/модифікацій в освітньому процесі, зумовлених особливими освітніми потребами учнів
В1.3.У1. Організовувати процеси навчання виховання і розвитку учнів з урахуванням їхніх потреб, здібностей і реальних навчальних можливостей
В1.3.У2. Використовувати в роботі з учнями матеріали. пристрої та обладнання (за потреби) для задоволення їхніх індивідуальних потреб у навчанні, особистісному та

Очікувані результати підвищення кваліфікації:

Знання і розуміння:

потреб глухих і слабочуючих дітей щодо організації освітнього середовище, яке має задовільняти їхні навчальні, розвиткові, слухомовні та культурологічні потреби

Уміння:

організовувати проведення навчально-корекційної роботи (розвитку слухового сприймання та усного мовлення), обстеження дітей та оцінювання потреб у корекційній роботі із слухового сприймання, організації та моніторингу надання корекційних послуг

оволодіти пальцевою абеткою та мінімальним запасом лексики української жестової мови необхідної для жестомовного спілкування та навчання

Диспозиції (цінності, ставлення):

Готовність використовувати ефективний вітчизняний та зарубіжний передовий досвід та нововведення з питань організації освітнього простору, який максимально задоводьняє потреби дітей із порушенням слуху

Система та критерії оцінювання результатів підвищення кваліфікації: контроль за знаннями слухачів проводиться послідовно й систематично на практичних заняттях за допомогою постановки дискусійних запитань.

Оцінювання результатів підвищення кваліфікації здійснюється шляхом підсумкового тестування (бальна система) та вербального оцінювання виконання практичних завдань. На етапі завершення навчання за Програмою слухачі складають підсумковий тест з 20 питань. Максимальна кількість балів, яку можуть отримати учасники, — 100 балів. Прохідний бал — 60 Учасники, які успішно пройшли навчання та склали підсумковий тест, отримують сертифікат.

Документ про підвищення кваліфікації: сертифікат встановленого зразка

Вартість (у разі встановлення): безоплатний характер надання освітньої послуги для слухачів курсів підвищення кваліфікації за регіональним замовленням місцевих органів управління освітою, вартість згідно з кошторисом відповідно до порядку надання платних послуг для всіх інших категорій.

2. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Програмою передбачено поєднання теоретичної підготовки з практичною діяльністю спрямованою на розвиток мовно-комунікативної компетентності

Особливістю є практико-орієнтований характер навчання, спрямованість на розвиток комунікативних та невербальних компетентностей з використанням дактилю та базових жестів української жестової мови

Зміст програми складається з 4 модулів та 4 взаємопов'язаних тем. На етапі завершення навчання за Програмою слухачі складають підсумковий тест з 20 питань.

Кількість годин, що відводиться на засвоєння змісту Програми, складає: 30 год, з них: 16 год — лекційні заняття, 14 год — практична робота, 2 год — самостійна робота, 1 год — контрольні заходи

Назви тем	Кількість годин			
	Лекції	Практичні	Самостійна	Усього
Організаційне заняття		**2**		2
Тема 1. Реєстрація учасників. Ознайомлення з програмою модуля. Формування очікувань учасників		2		
Модуль 1. Основні принципи сурдопедагогіки та сурдології	**4**			4
Тема 1.1 Історія інституційного навчання дітей з порушеннями у розвитку.	2			
Тема 1.2. Світові підходи у теорії та практиці навчання дітей із порушенням слуху: минуле і сучасне	2			
Модуль 2. Порушення слуху: причини та наслідки на розвиток дитини, її самовизначення та організацію освітнього процесу. Слухопротезування	**8**			8
Тема 2.1. Основні фактори, що обумовлюють порушення слуху та класифікація порушень	2			

Тема 2.2. Рання корекційно-слухова допомога дітям: скринінг новонароджених, перевірка слуху та слухопротезування.	2			
Тема 2.3. Адаптивні та корекційні засоби навчання	2			
Тема 2.4. Самоідентифікація та культура глухих (міжнародна концепція **Deaf /deaf**)	2			
Модуль 3. Усно-вербальна методика навчання глухих і слаб(к)очуючих дітей	**2**	**4**		6
Тема 3.1 Традиційні підходи у навчанні дітей із порушенням слуху	2			
Тема 3.2. Спілкування із дитиною з порушенням слуху у ранньому віці, розвиток мовлення і слухового сприймання		2		
Тема 3.3. Навчання грамоті, читанню та лічбі (без використання жестового мовлення)		2		
Модуль 4. Основи невербального спілкування	**2**	7		9
Тема 4.1. Створення лінгвістичного та культурологічного середовища. Поняття про структуру жестової мови та її роль в освітньому процесі	2			
Тема 4.2. Навчання грамоті через пальцеву абетку-дактиль. Глобальне читання		2		
Тема 4.3. Тренінг: Вивчення дактилю та «жестів виживання» (найнеобхідніших жестів для початку спілкування з дітьми)		2		
Тема 4.4. Тренінг з вивчення дактилю і жестів		2		
Тема 4.5. Тест на знання дактилю і жестів		1		
Вихідне діагностування, підведення підсумків		**1**		1
Всього годин:	**16**	**14**		**30**

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Організаційне заняття

Час за робочою навчальною програмою – 1 година

Тема 1. Реєстрація учасників. Формування очікувань та запиту ж

Модуль 1. Основні принципи сурдопедагогіки та сурдології

Час за робочою навчальною програмою –4 години

Тема 1.1. Від неприйняття до включення в суспільство Історія інституційного навчання дітей з порушенням слуху (лекція, 2 години)

План лекційного заняття

1.1.1. Сучасне розуміння поняття "особливі освітні потреби" у дитини.

1.1.2. Історія створення системи інституційного навчання дітей з порушенням слуху

Тема 1.2. Світові підходи у теорії та практиці навчання дітей із порушенням слуху: минуле і сучасне (лекція, 2 години)

План лекційного заняття

1.2.1. Концептуальні та ідеологічні принципи, на яких були засновані перші школи для глухих в Європі у 18 ст.

1.2.2. Боротьба «мімічного» та усного методів у світовій практиці навчання дітей із порушенням слуху

1.2.3. Сучасні тенденції та практики у навчанні дітей із порушенням слуху

Модуль 2. Порушення слуху: причини та наслідки на розвиток дитини, її самовизначення та організацію освітнього процесу. Слухопротезування

Час за робочою навчальною програмою –8 годин

Тема 2.1. Основні фактори, що обумовлюють порушення слуху та класифікація порушень (лекція 2 години)

План лекційного заняття

2.1..1. Поняття про слуховий аналізатор та роботу вуха.

2.1.2. Поняття про акустику звукових коливань: гучність та частота звучання

2.1.3. Поняття про «мовленнєвий» банан

2.1.4. Медична та педагогічна класифікація порушень слуху

2.1.5.Обстеження слуху: види обстежень. Поняття про аудіограму та її важливість при роботі з дитиною

***Тема 2.2. Рання корекційно-слухова допомога дітям: скринінг новонароджених, перевірка слуху та слухопротезування* (лекція 2 години)**

План лекційного заняття

2.2.1. Сучасні технології ранньої слухової діагностики у новонароджених та немовлят: реєстрація отоакустичної емісії та реєстрація коротколатентних слухових викликаних потенціалів (КСВП).

2.2.2. Розуміння процесу слухопротезування: обстеження слуху, підбір індивідуальних слухових апаратів, процес слухопротезування (зліпок-вкладка-настроювання)

2.2.3. Еволюція у слухопротезуванні: аналогові-цифрові (апарати)-кохлеарні імпланти

Тема 2.3. Адаптивні та корекційні засоби навчання (лекція 2 години)

План лекційного заняття

2.3.1. Засоби індивідуального та колективного звукопідсилення. FM системи

2.3.2. Програмно-апаратний комплекс «Видима мова III» для корекційно-розвиткової роботи (для постановки звуків мовлення і роботи над слуховим сприйманням)

2.3.3. Комп'ютерний тренажер для вивчення української жестової мови

Тема 2.4. Самоідентифікація та культура глухих (міжнародна концепція Deaf /deaf)(лекція, 2 години)

План лекційного заняття

2.4.1. Ознайомлення із міжнародним терміном «культура глухих»: історія, сутність, міжнародні тренди та українська реальність

2.4.2. Соціально-культурологічне трактування глухоти: «Deaf vs. deaf» та антагонізм у трактуванні

2.4.3. Розуміння міжнародного трактування поняття потрійної самоідентифікації глухих: Всесвітня федерація глухих

2.4.4. Роль і місце Українського товариства глухих в житті спільноти глухих. Інші неформальні об'єднання глухих і слаб(к)очуючих людей

Модуль 3. Усно-вербальна методика навчання глухих і слабочуючих дітей

Час за робочою навчальною програмою –6 годин

Тема 3.1. Традиційні підходи у навчанні дітей із порушенням слуху (лекція, 2 години)

План лекційного заняття

3.1.1. Усний метод навчання: аудіо-слуховий і аудіо-вербальний. Компетентності педагога.

3.1.2. Необхідні умови для успішного навчання дітей із порушенням слуху за усним методом

3.1.3. Технічне забезпечення освітнього процесу із використання усного методу навчання.

Тема 3.2. Спілкування із дитиною з порушенням слуху у ранньому віці, розвиток мовлення і слухового сприймання (практичне, 2 год)

План практичного заняття

3.2.1. Ознайомлення із існуючими практиками спілкування батьків і дітей

3.2.2. Опанування принципами організації командної робота над розвитком слухового сприймання і звуковимови: вчитель, сурдопедагог (звуковимова і слухове сприймання), вихователь, батьки.

3.2.3. Наснаження бвтьків до вивчення мови спілкування найбільш прийнятної для їх дитини

Тема 3.3. Методика навчання грамоті, читанню та лічбі (без використання жестового мовлення) (практичне, 2 год)

План практичного заняття

3.2.2. Вивчення методики навчання дітей з порушенням слуху грамоті

3.2.2. Вивчення методики навчання дітей з порушенням слуху читанню (з дактилем або без нього)

3.2.3. Підбір унаочнення при навчанні лічбі (арифметиці)

Модуль 4. Основи невербального мпілкування

Час за робочою навчальною програмою –9 годин

Тема 4.1. Створення лінгвістичного та культурологічного середовища Поняття про структуру жестової мови та її рольв освітньому процесі (лекція, 2 години)

План лекційного заняття

4.1.1. Історія зародження та функціонування жестових мов у світі та їх місце в системі навчання. Спільне та відмінне у структурі жестових мов.

4.1.2. Гоніння на жестову мову в СРСР та її функціонування в Україні в сучасних умовах

4.1.3. Необхідність створення лінгвістичного та культурологічного середовища для безперервного зв'язку між поколіннями глухих і слаб(к)очуючих і збереження цінностей культури глухих

Тема 4.2. **Навчання грамоті через пальцеву абетку-дактиль. Глобальне читання (практичне, 2 години)**

План практичного заняття

4.2.1. Поняття про дактилему. Знайомство з дактилем.
4.2.2. Методика навчання дітей читанню через пальцеву абетку (дактиль)
4.2.3. Методика навчання глобальному читанню слів. Необхідне унаочнення.

Тема 4.3. Тренінг: Вивчення дактилю та «жестів виживання» (найнеобхідніших жестів для початку спілкування з дітьми)(практичне. 2 години)

План практичного заняття

4.3.1. Робота над засвоєнням пальцевої абеткт-дактилю
4.3.2. Ознайомлення із переліком «жестів виживання» (найнеобхідніших жестів для початку спілкування з дітьми)

Тема 4.4. Тренінг з вивченню дактилю і жестів (практичне, 2 години)

План практичного заняття

4.3.1. Читання навчальних текстів з допомогою дактилю
4.3.2. Побудова міжособистісних діалогв з використання усного мовлення з супроводом дактилювання
4.3.3. Робота в парах над засвоєнням «жестів виживання»

Тема 4.5. Тест на знання дактилю та «жестів виживання» (практичне, 1 година)

Вихідне діагностування, підведення підсумків (практичне, 1 година)

Запитання для практичних занять

1. Дайте визначення понять «дитина з порушеннями психофізичного розвитку», «дитина з особливими освітніми потребами», «дитина з особливими потребами».
2. Назвіть основні категорії порушень психофізичного розвитку у дітей.
3. Наведіть приклади первинного дефекту та вторинних відхилень при різних видах порушень психофізичного розвитку у дітей.
4. Опишіть сучасні підходи і технології перевірки слуху у новонароджених дітей
5. Обгрунтуйте необхідність знань про дітей з порушеннями слуху для педагогів загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивною формою навчання
6. Чому ця категорія дітей виділена з-поміж усіх інших дітей з ООП.
7. Поняття про «зону актуального та найближчого розвитку»
8. Загальні принципи спілкування та слухомовної роботи з дітьми з порушенням слуху

9. Основні компетентності вчителя для реалізації інклюзивного навчання для дітей із порушенням слуху.

10. Прочитайте слова/речення усно із використання дактилю (пальцевої абетки)

4. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові документи

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text
2. Закон України «Про освіту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
3. МОН [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Київ: Освіта дітей з особливими освітніми потребами – Режим доступу: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchannya-ditej-u-specialnih-zakladah-osviti/osvita-ditej-z-osoblivimi-potrebami/navchalni-programi/korekcijni-programi/programi-z-korekcijno-rozvitkovoyi-roboti-dlya-ditej-z-porushennyami-sluhu (дата звернення 05.10.2023). - Програми з корекційно-розвиткової роботи для дітей з порушенням слуху

Основна література

1. Данілавічютє Е. А., Литовченко С. В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник/ За ред. А. А. Колупаєвої. – К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012.
2. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: наук.- метод. посібник /А. А. Колупаєва, Л. О Савчук. К. – Науковий світ, 2010.
3. Кобель І.Г., J. Dickinson (2018). Моделі інклюзії для глухих: Погляд із США. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип.11 / за ред. В.М. Синьова, О.В.Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2018.–С. 133– 147
4. Кобель І.Г. (2016). Виховання глухого дошкільника: Рефлексії батьків. Освіта дітей з особливими потребами:від інституалізації до інклюзії // Зб.тез.доп. / Редкол.: Н.І. Лазаренко (голова) та ін. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. –С.174-177
5. Кобель І.Г.(2012). Навчання та соціалізація глухих в США: від епохи колонізації до епохи інклюзії. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. О.В.Гаврилова, В.І.Співака.– Вип. XVII в двох частинах, частина 2. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2012. –С. 307– 319
6. І.Кобель (2006). Загрози для інклюзії: міжнародний досвід. Науковий збірник «Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі» Інституту спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук (т.7, стр.217-220).

7. І.Кобель (2005). Міжнародний досвід: інклюзивне навчання глухих. Перспективи та проблеми. Науковий збірник «Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі» Інституту спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук (т.6, стр. 315-319)

8. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади: -К. Педагогічна думка, 2007.

9. Колупаєва А. А., Данілавічютє Е. А., Литовченко С. В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. – К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012.

10. Назарина В. Дитина зі зниженим слухом в інтеграційній групі /Дефектологія 4, 2013

11. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник/ за заг. ред. Колупаєвої А. А. – К.: «А.С.К.», 2012.

12. Постанова №872 КМУ «Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» від 15. 08. 2011р.

13. Український жестівник для батьків // С.В.Кульбіда, І.І.Чепчина, Н.Б. Адамюк, Н.В.Іванюшева; НАПН України, Інститут спеціальної педагогіки, Лаб.жестової мови, Укр.т-во глухих. – К.:СПКТБ УТОГ, 2011. 380с.

14. Нова українська школа [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Київ: Смарт освіта – Режим доступу: https://nus.org.ua/articles/najvazhlyvishe-komunikatsiya-yak-pratsyuvaty-z-gluhoyu-dytynoyu-v-inklyuzyvnomu-klasi/ (дата звернення 04.10.2023). - Найважливіше комунікація. Як працювати з глухою дитиною в інклюзивному класі

15. Асистент учителя в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / Дятленко Н. М., Софій Н.З., Мартинчук О. В., Найда Ю. М., під заг. ред. Войцехівського М. Ф.. – К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015.

Додаткова література

1. Методичні рекомендації щодо організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році (Лист МОН від 30.08.2024 № 1/15813-24). URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-organizatsiyu-2024-2025-navchalnogo-roku-v-zakladakh-zagalnoi-serednoi-osvity